

De laatste dagen met John Reed

Een brief van Louise Bryant aan Max Eastman

Uit: *The Liberator*, februari 1921; transcriptie Mitch Abidor, vertaling Koen Wijnkoop.

Public Domain: deze tekst is vrij van copyright.

Moskou, zondag 14 november, 1920

Lieve Max,

ik wist dat je details zou willen en een verhaal voor de *Liberator* — maar ik had noch de kracht noch de moed. Nog steeds niet — ik ben alleen maar in staat een erg onsamenhangende brief te schrijven en daar kan je uithalen wat je wilt. De dood van Jack en mijn inspannende illegale reis naar Rusland en de verschrikkelijke weken in het tyfushospitaal hebben me compleet gebroken. Op de begrafenis had ik een zware hartaanval die ik maar net overleefd heb. De specialisten zijn het erover eens dat ik mijn hart heb overbelast door de lange dagen en nachten die ik bij Jacks bed waakte en dat het vergroot is en dat het misschien nooit meer gezond wordt. Maar ze zijn het niet eens over hoe lang het nog zal duren tot een volgende aanval. Ik schrijf je deze stomme dingen omdat ik ze zelf onder ogen moet zien en omdat het in deze brief moet staan. De Amerikaanse en Duitse artsen geven me een jaar of zelfs twee, de Russische nog slechts maanden. Ik moet stimulerende middelen nemen en heb helemaal geen pijn. Ik denk dat ik een beter herstelvermogen heb dan zij geloven — maar hoe dan ook, het is een kleinigheid. Ik heb Jack ooit beloofd dat ik al zijn werkin orde breng in geval van overlijden. Als ik aangesterkt ben kom ik naar huis om dat te doen.

Alles wat ik schrijf lijkt deel te zijn van een droom. Ik heb helemaal geen pijn en kan absoluut niet geloven dat Jack dood is en niet ieder moment deze kamer binnen kan komen.

Jack was twintig dagen ziek. Maar twee nachten, toen hij rustiger was, heb ik zelf kunnen liggen. Vlektyfus is onbeschrijfelijk, de patiënt verdwijnt onder je ogen in het niets.

Maar ik moet even terug om je te vertellen hoe ik Jack gevonden heb na mijn illegale reis dwars door de wereld. Ik moest Finland vermijden, twaalf dagen door de arctische oceaan varen, me vier dagen in de schuur van een visser verstoppen met een Finse officier en een Duitser,

die allebei in hun eigen land ter dood veroordeeld waren. Toen ik het sovjetteritorium bereikte was ik aan het ene einde en Jack aan het andere. Toen ik in Moskou aankwam was hij in Bakoe bij het Oriëntaalse Congres. De burgeroorlog woedde in de Oekraïne. Een militaire boodschap bereikte hem en hij kwam terug in een gepantserde trein. De ochtend van de 15e september kwam hij luidkeels mijn kamer binnengerend. Een maand later was hij dood.

We hadden maar een week samen voordat hij opgenomen moest worden, en we waren ontzettend gelukkig om elkaar weer gevonden te hebben. Ik vond hem ouder en verdrietiger geworden, en merkwaardig zachtvaardig en emotioneel. Zijn kleren waren nog slechts voddens. Hij was zo onder de indruk van het lijden om zich heen dat hij niets voor zichzelf wilde hebben. Ik was verbijsterd en bijna niet in staat hem te volgen in het niveau van hartstochtelijkheid dat hij bereikt had.

De gevolgen van de vreselijke ervaring in de Finse kerker waren overduidelijk. Hij vertelde me van zijn cel, donker en koud en nat. Bijna drie maanden eenzame opsluiting en alleen maar rauwe vis te eten. Soms ijelde hij en geloofde dat ik dood was. Soms dacht hij zelf te sterven, daarom schreef hij een gedichtje op boeken en overal op:

Denkend en dromend

Dag en nacht en dag

Toch niet in staat een bittere gedachte weg te denken –

Dat we elkaar verloren hebben

Jij en ik...

Maar bij wandelingen in het park, onder de witte berken en pratend door korte, gelukkige nachten, leken dood en scheiding heel ver weg.

We bezochten Lenin, Trotsky, Kamenev, Enver Pasha, Bela Kun, we gingen naar het ballet en de opera Prins Igor en naar de oude en nieuwe galerieën.

Hij werd verteerd door het verlangen naar huis te gaan. Ik voelde hoe moe en ziek hij was — hoe dicht bij de instorting en probeerde hem te overtuigen te rusten. De Russen hadden me verteld me dat hij vaak twintig uur per dag werkte. In het begin van zijn ziekte vroeg ik hem om me te beloven dat hij zou rusten voor hij naar huis zou gaan omdat dat alleen maar betekende de gevangenis in te gaan. Ik voelde dat de gevangenis te veel voor hem zou zijn. Ik weet nog hoe hij me op een merkwaardige manier aankeek en zei: “Mijn lieve kleine schat, ik zou alles voor je doen wat ik kan, maar vraag me niet een lafaard te zijn.” Zo had ik het niet bedoeld. Ik voelde me zo getroffen dat ik in tranen uitbarstte en zei dat hij kon gaan en dat ik met hem mee heen zou gaan met de volgende trein, naar elke dood en elk lijden. Toen glimlachte hij zo gelukkig. En alle dagen daarna hield hij mijn hand stevig vast. Ik kon hem niet alleen laten omdat hij naar mij zou roepen. Nu heb ik het gevoel dat ik niet het recht heb in leven te zijn.

Over de ziekte kan ik nauwelijks schrijven — er was zo veel pijn. Ik wil alleen dat je weet hoe hij voor zijn leven gevochten heeft. Hij zou dagen eerder gestorven zijn als hij niet zo’n gevecht geleverd had. De oude boerenzusters gingen vaak even naar de kapel om voor hem te bidden en een kaars te branden voor zijn leven. Zelfs zij waren ontroerd en zij zien ieder uur mannen in doodangst sterven.

Hij ijde nooit op de afschuwelijke manier van de meeste tyfuspatiënten. Hij herkende me altijd en zijn geest was vol gedichten en verhalen en prachtige gedachten. Dan zei hij: “Je weet hoe het is als je naar Venetië gaat. Dan vraag je de mensen — Is dit Venetië? — puur vanwege het plezier het antwoord te horen.” Hij vertelde dat het water

dat hij dronk vol liedjes zat. En als een kind haalde hij avonturen op die we samen beleefd hadden en waarin we heel dapper waren.

Vijf dagen voor hij stierf verlamde zijn rechterzijde. Daarna kon hij niet meer spreken. En dus keken we elkaar aan, dagen en nachten en dagen, hopen tegen beter weten in. Zelfs toen hij overleed geloofde ik het niet. Ik moet daar nog uren gezeten hebben, terwijl ik nog steeds tegen hem praatte en zijn hand vasthield. En daarna kwam een tijd dat het lichaam opgebaard was met alle militaire eer, in de Arbeiderstempel, bewaakt door veertien soldaten van het Rode Leger. Vele malen ging ik er heen en zag de soldaten stram staan, hun bajonetten glimmend in het licht van de lampen en de rode ster van het communisme op hun militaire baretten.

Jack lag in een lange zilveren kist bedekt met bloemen en vlaggen. Eén keer haalden ze die voor me weg, zodat ik het witte voorhoofd voor de laatste maal met mijn lippen kon beroeren.

Op de dag van de begrafenis verzamelden we ons in de grote hal waar hij lag. Ik heb heel weinig indrukken van die dag. Het was koud en de hemel donker, er viel sneeuw toen we begonnen te lopen. Ik merkte hoe de mensen huilden en hoe de vlaggen plooiden en hoe de klagende hartverscheurende revolutionaire begrafenis hymne, gespeeld door een militair korps, eindeloos doorging.

De Russen lieten me met rust in mijn rouw, omdat ze vonden dat ik al mijn voorzichtigheid had laten varen door naar het ziekenhuis te gaan. Die dag voelde ik me heel trots en zelfs sterk. Ik wilde lopen zoals de Russische traditie wil, helemaal alleen achter de lijkwagen. En op het Rode Plein probeerde ik met een dapper gezicht tegenover de sprekers te staan. Maar ik was helemaal niet dapper en viel op de grond en kon niet spreken of huilen.

De redevoeringen herinner ik me niet. Wel de momenten dat de stemmen van de sprekers braken. En ik weet nog dat ze na een hele tijd ophielden en dat de vlaggen heen en weer begonnen te zwaaien als afscheidsgroet. Ik hoorde hoe de eerste schep aarde naar beneden rolde en toen knapte er iets in mijn hoofd. Na een eeuwigheid werd ik wakker in mijn eigen bed. Emma Goldman stond er naast en Berkman, en twee artsen en een lange jonge officier van het Rode Leger. Ze waren aan het fluisteren en ik viel weer in slaap.

Maar ik ben sindsdien op het Rode Plein geweest — sinds die dag dat al die mensen gekomen waren om onze geliefde Jack met alle eer te begraven. Ik ben er geweest op drukke middagen als heel Rusland haastig langskomt, paarden en sleden en bellen en zwaar bepakte boeren, soldaten die zingen op weg naar het front. Een keer kwamen er een paar soldaten naar het graf toe. Ze namen hun barretten af en zeiden eerbiedig. “Wat een goeie vent was dat!” “Hij kwam de hele wereld over voor ons.” “Hij was één van ons.” Even later schouderden ze hun geweren en gingen weer verder.

Ik ben er geweest onder de sterrenhemel met een sterk verlangen om naast de bevroren bloemen en de metalen kransen te gaan liggen en niet meer wakker te worden.

Hoe gemakkelijk zou dat zijn!
Ik stuur groeten aan alle oude vrienden.
Het beste voor jullie allemaal.

Louise